

Lausunto kansallisen vesihuoltouudistuksen visiosta ja sen toimeenpano-ohjelman luonnoksesta

Maa- ja metsätalousministeriö on pyytänyt Aalto-yliopistolta lausuntoa otsikon asiasta. Ohjelman toimenpide-ehdotukset ovat pääpiirteittäin kannatettavia. Seuraavassa lausunnossa, joka edustaa allekirjoittaneen näkemyksiä, haluan kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin, jotka vielä edellyttäisivät muutoksia/täydennystä.

Tavoitteet

Ohjelmassa on *"tunnistettu toimialan keskeisimmät kehittämistarpeet sekä suunniteltu ja aikataulutettu tärkeimmät toimenpiteet lähivuosina toteutettavaksi (s.2)".* Valitettavasti ohjelmasta kuitenkin puuttuu useimpien toimenpiteiden aikataulu, jossa tulisi huomioida myös niiden keskinäiset riippuvuussuhteet.

Tavoitteissa *"edistetään...yhteistyötä kunkin laitoksen palvelutason määrittämiseksi (s.3)".* Tämä synnyttää mielikuvan, että asiakkaan saama palvelutaso ja sitä kautta hyväksyttävä riskitaso voisivat olla erilaiset riippuen siitä, mikä laitos heille veden toimittaa. Tämä ei kuitenkaan ole hyväksyttävää kansalaisten tasapuolisen kohtelun näkökulmasta. Emmehän terveydenhuollossakaan kohtelee ihmisiä eriarvoisesti asuinpaikasta riippuen. Tämä sama logiikkavirhe esiintyy *"Hyvän vesihuollon kriteerit"* -julkaisussa (s.6), jossa pienempi laitos voi saada hymynaaman heikommalla palvelutasolla kuin suurempi laitos. Tavoitteeksi tulisi asettaa yhtäläinen palvelutaso riippumatta siitä, mikä vesihuoltolaitos veden toimittaa tai johtaa jätevedet puhdistettaviksi. Tällainen tavoitteen asetanta myös ohjaisi kohti suurempia vesihuoltopalveluja tarjoavia yksiköitä. Nyt esitetty kriteeristö ohjaa päinvastoin ylläpitämään nykyistä rakennetta, koska *"hyvä taso"* on saavutettavissa helpommin pienellä laitoksella kuin suurella.

Valvonnan tehostaminen

Ohjelmassa on asetettu visioksi 2030: *"Laitosten taloudenpitoa ja toiminnan laatua valvotaan tehokkaasti"* (s.4). Myöhemmin (s.7) kuitenkin todetaan, että kehitettävä *"valvontamalli olisi kevyt ja joustava"* ja sen piirissä olisi *"suuret ja keskisuuret laitokset"* (s.7). Ottaen huomioon pienten vesihuoltolaitosten suuren lukumäärän, tämä tarkoittaisi lukumäärällisesti suurimman osan laitoksia jäämistä valvonnan ulkopuolelle. Myöskään valvonnan kohdistaminen vain keskisuuriin ja suurimpiin laitoksiin ei

kannusta pieniä laitoksia hakeutumaan osaksi suurempaa laitosta ja näin ollen toimenpiteen ohjausvaikutus olisi vastakkainen asetetulle päätavoitteelle "...*laitostoinnalle voidaan varmistaa riittävät taloudelliset ja osaamisresurssit* (s.3)". On varmasti perusteltua valvoa esimerkiksi vesihuoltotoiminnan mahdollisten voittojen tuloutusta omistajalle ainoastaan suurilla laitoksilla, mutta myös pienten laitosten toiminnan laatua tulee valvoa tehokkaasti.

Yhteistyön edistäminen

Vapaaehtoisen yhteistyön edistäminen on tehoton menetelmä vesihuollon rakenneuudistuksen edistämiseksi. Mitään estettä yhteistyölle ei ole ollut aiemminkaan, ja siitä huolimatta esimerkiksi alueellisten vesihuoltolaitosten syntyminen on ollut vähäistä. Suurempiin yksiköihin hakeutumisen motiivina on ollut lähinnä kuntien budjettivajeen korjaaminen esimerkiksi myymällä vesihuoltotoiminnat kunnan/kuntien omistamalle energiayhtiölle. Nyt esitettyjen pehmeiden toimien rinnalle tulisi luoda vahvempia kannustimia laitosten yhdistämiseen. Lisäksi keinottelu vesihuoltotoimintojen myynnillä tai keinotekoisilla yhtiöjärjestelyillä tulisi estää lainsäädännöllisin toimin.

Henkilöstön pätevyys

"*Vesihuoltoalan lakisääteisten pätevyysvaatimusten*" asettaminen on erittäin haastava tehtävä. Alalla toimii lukuisa joukko kirjavalla pohjakoulutuksella varustettuja henkilöitä, jotka ovat työssä oppineet tarvittavat valmiudet työtehtäviinsä. Suuri osa työntekijöistä on peruskoulun tai ammattitutkinnon suorittaneita ja pienempi osa ammattikorkeakoulun tai yliopistotutkinnon suorittaneita. Suuremmissa laitoksissa voi olla erikoistuneita henkilöitä esimerkiksi tietotekniikkaan, automaatioon, henkilöstöhallintoon, asiakaspalveluun, juridiikkaan ja talotekniikkaan. Pienemmissä laitoksissa taas muutama henkilö hallitsee auttavasti kaikki ne tarvittavat osa-alueet, joita ei osteta ulkopuolisilta palvelun tuottajilta. Edelleen suuri osa toiminnoista ostetaan ulkopuolelta. Yksilön urapolun aikana voidaan siirtyä paitsi alemmalta tasolta ylempään, myös sivuttain työtehtävästä tai jopa organisaatiosta toiseen.

Edellä esitetyt esimerkit kuvaavat pätevyysvaatimuksien asettamiseen liittyviä haasteita ja asian valmisteluun tarvittavaa työmäärää ja -aikaa. Onneksi on olemassa aloja, joilla on jo kokemusta lakisääteisistä pätevyysvaatimuksista (mm. rakennusala), ja joista voidaan ottaa oppia toimivista malleista pätevyyden todentamiseksi. Kriittisten työtehtävien tunnistaminen on osa prosessia (vrt. vesityökortti). On vaikea uskoa, että asiaa ehdittäisiin nopealla aikataululla sisällyttää vesihuoltolain uudistukseen muilta osin kuin antamalla valtuudet säätää pätevyyksistä erillisellä asetuksella. Pätevyysvaatimusten asettamisessa tulee edelleen huomioida niiden ohjausvaikutus, jonka tulisi olla kohti suurempia organisatorisia yksiköitä.

Yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyö

Nykyisessä toimintamallissa vesihuoltolaitokset ostavat huomattavan osan toiminnastaan yksityiseltä sektorilta palveluina, esimerkkinä suunnittelu ja rakentaminen. Joissain tapauksissa valtaosa ylläpidosta on ulkoistettu (esim. Turun seudun puhdistamo oy). Ulkoistamisen lisäämisen kautta on näin ollen vaikea nähdä saavutet-

tavan merkittäviä kustannussäästöjä nykymalliin verrattuna. Ohjelmassa operointipalvelut yhtenä yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyömallina saa kohtuutonta painoarvoa muihin yhteistyömuotoihin verrattuna.

Vesihuoltotoimintojen yksityistäminen (vesiosuuskuntamuotoista toimintaa lukuun ottamatta) tulisi estää lainsäädännöllisin keinoin. Lukuisat esimerkit ympäri maailmaa ovat osoittaneet yksityistämisen nostavan merkittävästi veden hintaa, mikä on luonnollista, koska sijoittajat haluavat pääomalleen tuoton. Vaikka veden hinnan nosto on välttämätöntä lähivuosina kasvavan saneeraustarpeen vuoksi, on järkevämpää kohdistaa maksutulot itse vesihuoltotoimintaan kuin tukea pääomasijoittajia, etenkin kun vesihuoltolaitokset saavat Suomessa helposti edullista lainaa.

Lopuksi

Suurin osa ohjelmassa esitetyistä tavoitteista mahdollistuisi vesihuoltolaitosten yhdistyessä nykyistä suuremmiksi organisatorisiksi yksiköiksi. Suurempi laitoskoko mm. parantaa edellytyksiä ammattimaiseen riskinhallintaan sekä mahdollistaa pitkäjänteisemmän investointien suunnittelun, laajapohjaisemman osaamisen ylläpitämisen, houkuttelevammat urapolut ja tiedolla johtamisen.

Vesihuoltouudistuksen toimenpide-ehdotukset ovat oikeansuuntaisia ja enimmäkseen välttämättömiä, mikäli halutaan varmistaa vesihuoltopalvelujen toimivuus senkin jälkeen, kun pienten kuntien valtava verkostomassa tulee saneerausikään. Nykyisellä toimintamallilla suurimmalla osalla pieniä laitoksia ei ole taloudellisia edellytyksiä saneerata verkostojaan. Ohjelma ei sinänsä tuo uusia keinoja tavoitetilan saavuttamiseksi, mutta tarjoaa konkreettisen esityksen ja yhteisen tahtotilan vesihuollon rakennemuutokselle.

Toivon lämpimästi uudistukselle menestystä!

Espoossa 3.2.2021

Riku Vahala
Vesihuoltotekniikan professori

Laitosjohtaja
Rakennetun ympäristön laitos